

ban már teljes egészében a festő mondja tollba. És mindenütt a ten-nivaló sürgőssége süt át a sorokon: életművek fölmérése, művésztelepek hatáskörének kiszélesítése, a pop-art helye a jugoszláv képzőművészetben, a képzőművészeti oktatás javítása, kiállítások közönségének nevelése.

Fáradhatatlanul munkálkodó ember az, akivel a könyvet olvasva volt találkozásunk. Éppen olyan, mint a

kibucalapítók Izraelben, kik előtt az író oly megrendüléssel tiszteleg:

»Emberek kellettek ide, csupa szív, vasakaratú, bátor emberek, akik nemcsak a sziklás vidéket hordták tele termőfölddel, akik nemcsak a lépten-nyomon leselkedő halállal mertek szembenézni, akik nemcsak egy új életformát mertek hirdetni egy megálmódott államban, de meg is tudták mindezt valósítani.«

VIRÁG ÁGNES

AZ EGYENJOGÚ NYELVHASZNÁLAT JOGI ASPEKTUSAI

Dr. RUDOLF HOK: *Pravni aspekti pitanja službenog jezika i jezika narodnosti.*

Különnyomat a *Zbornik za društvene nauke* 1972/57. sz. füzetéből.

Az újvidéki Matica srpska által kiadott *Zbornik za društvene nauke* múlt évi 57. füzetében megjelent tanulmány — mint a lábjegyzet közli — egy hosszabb lélegzetű munka töredékeiből kerekedett ki egészé. Ez a hosszabb lélegzetű munka, amelynek címe *Ravnopravnost jezika naroda i narodnosti kao pravno-političko pitanje i kao pitanje samoupravnih odnosa (A népek és nemzetiségek nyelvének egyenjogúsága mint jogi-politikai kérdés és mint az öngazgatási viszonyok kérdése)*, a belgrádi Társadalomtudományi Intézet megbízásából készült annak a programnak a keretében, amely a jugoszláviai nemzetiségek közötti viszonyok, valamint a föderalizmus problémáinak tudományos felmérését szolgálja. Maga az alapvető mű még nem jelent meg, s pillanatnyilag csupán ez a kivonatos tanulmány fekszik előttünk.

Előre kell bocsátani, hogy dr. Hock Rudolf ebben a tanulmányában nem bocsátkozik a gyakorlati életből fakadó nyelvhasználati kérdések, a terepen felmerülő konkrét problémák taglalásába, a kérdés ki-

zárólag elvi, szigorúan jogi alapon foglalkoztatja, s éppen ezáltal eleve is megkerüli azokat a buktatókat, amelyeket a kérdés gyakorlati felvetése mindkét vonatkozásban — a nemzetiségek és a népek felé is tartalmazhat. A tanulmány szigorúan tudományos igényű munka, amit írója mond, az szigorúan a tételes jogból fakad, az érvényben levő alkotmányos és törvényes előírások számbavételén, értelmezésén és összehasonlításán alapul, s amit az író hozzátesz, az semmi egyéb, csak a dolgok pontos logikai egybefogása, a jogi valóságból való jogi következtetések szigorúan logikus, pontosan körvonalazott premisszáik segítségével való levonása.

És van még valami, amit eleve meg kell állapítani Hock fejtegetésével kapcsolatban. Az ilyen szigorúan elvi, elméleti kérdések taglalásakor ugyanis rendkívül súlyosan nyom a latban az a felfogás, ahogyan a tanulmány írója viszonyul a felvetett témához. *Dr. Hock* pedig nem valami mai, vagy tegnapi nyugalmi állapotban szemléli a problémákat és a tételes törvényeket sem, hanem vizs-

gálódása történelmi, dinamikus szemléleten alapul, s éppen ezért nem is valami elvonatkoztatott igazságok felfedezése a célja, hanem olyan helyzetfelmérés, amely visszafelé is mutat, a már megtett útra emlékeztetve, ugyanakkor azonban éppen a mai valóságból, az eddig elért eredményekből, az öngazgatáson alapuló szocializmus eddigi tényeiből kiindulva nyitja meg a távlatot a további várható módosulások felé is.

Az egyenjogú nyelvhasználat mindenáron és minden körülmények közötti merev követelése igen sok esetben pusztá formassággá is válhat, amely nemhogy a népek és nemzetiségek, a különböző nyelvet beszélő emberek közötti teljes egyenjogúságot segítené elő, hanem megelégszik a semmitmondó papírjogokkal. Képzeljünk el olyan helyzetet, hogy egy embernek, aki belecsoppen egy idegen nyelvű környezetbe, sikerül elérnie azt a jogot, hogy szabadon használhassa nyelvét a többséghez való viszonyulásában is. Van ebből valami haszna? Nemigen. A kimondott szó ebben az esetben eszálk a semmibe, mert akihez, illetve akikhez intézték, nem értették meg. A szabad nyelvhasználat tehát lényegében csak akkor jelent bizonyos pozitív jogot is, ha megfelelő partner is akad, aki megérti a szót, s aki szintén élhet azzal a joggal, hogy ugyanazon a nyelven válaszoljon. Teljesen idegen környezetben a szabad nyelvhasználat joga nem jelent semmit, pusztá formassággá válik.

Eppen ez indítja dr. Hockot is arra, hogy már eleve megkülönböztesse a nemzetiségek nyelvhasználatának két különböző területét: a szabad nyelvhasználatot és az egyenjogú nyelvhasználatot. Talán fölösleges is részletezni, hogy mi minden is fér bele az egyik és mennyi a másikba, annyira tisztázódott már ez a kérdés a köztudatban is. A szabad nyelvhasználat joga megillette nemzetiségeinket már első alkotmányunk meghozatala óta. Erre lehetőséget nyújtott már a szocialista ország létrejöttének, a szocialista eszmnék érvényesülésének pusztá ténye is. Ahhoz, hogy egy-egy nemzetiség egyedei — ha kisebbségben vannak is — szabadon használhassák nyelvüket az egymás közötti érintkezésben,

hogy legyenek saját nyelvükön működő iskoláik, saját sajtójuk, saját színházuk, saját könyvkiadásuk, lényegében semmi egyéb nem kellett, csupán a többség részéről megnyilatkozó jóakarat és bizonyos anyagi támogatás.

Egy igazán szocialista alapokon álló országban azonban ez a szabad nyelvhasználat csupán a kezdeti kiindulópont lehet a nemzetiségi egyenjogúság mint az általános emberi egyenjogúság szerves részének megteremtésében. És ez különösen kifejezésre jutott akkor, amikor társadalmi és gazdasági életünkben a gyakorlatban is egyre inkább kibontakozott az öngazgatás eszméje. A teljes öngazgatás ugyanis szervesen magában foglalja minden ember, minden egyed részvételét ebben a társadalmi ténykedésben, ez pedig csak akkor lehetséges, ha a gyakorlatban megvalósul a nemzetiségek közötti teljes egyenjogúság, ami azt jelenti, hogy a teljesen egyenjogú nyelvhasználat is. Ez a magyarázata annak, hogy második alkotmányunk már konkrét lépést tett a szabad nyelvhasználat helyett az egyenjogú nyelvhasználat meghonosítása felé, és ezen az úton még további lépések történtek az alkotmányfüggelék és a legújabb törvényes előírások meghozatala révén.

Az egyenjogú és egyenrangú nyelvhasználat elméleti kinyilatkoztatása azonban még egyáltalán nem oldja meg az ezzel kapcsolatos problémákat, és tekintettel arra, hogy az egyenjogú nyelvhasználat teljes meghonosításához számos más problémának is meg kell oldódnia, kezdve a két vagy többnyelvűség anyagi körülményeinek megteremtésétől, a szükséges két- vagy többnyelvű káderek kiképzésén át egészen a két- vagy többnyelvű környezetek pontos meghatározásáig és a két vagy többnyelvűség volumenének körvonalazásáig, a legjobb akarat mellett is bekövetkezhetnek olyan zökkenők a gyakorlatban, amelyek ismét csak pusztá formassággá teszik a legpozitívabb törvényes előírásokat is.

Eppen ezek a veszélyek indították dr. Hock Rudokfot is arra, hogy — a tételes törvényekből és előírásokból kiindulva — pontosan és szabatosan körvonalazza az egyenjogú nyelvhasználat körülményeit, felté-

teleit, kívánalmait és követelményeit. Nem önkényes kinyilatkoztatásokról van szó, hanem a valóságból, az eddigi eredményekből kiinduló vizsgálódásról. És egészen természetes, hogy ilyen kiindulópontként önként kínálkozik a köztársaságok hivatalos nyelvének kérdése. Nem az egykori államnnyelvről van már szó, mert az egykori államnnyelv kényesert, erőszakot jelentett a kisebbségekkel szemben — még az országalkotó népek közötti viszonylatban is. A hivatalos nyelv azonban — mint dr. Hock részletesen kifejti a köztársasági törvények és alkotmányok alapján — létezik ma is, hallgatólagosan megadva mindazokat a jogokat a köztársaság többségét alkotó nép nyelvét beszélőknek, amit a nemzetiségek nyelvhasználatával kapcsolatban külön meg kell határozni. Sőt nem csupán ebben a körülményben van bizonyos ellentmondás az emberek és a nemzetiiségek egyenjogúsága között, hanem fennáll az a furcsa helyzet is, hogy a nemzetiségek voltaképpen nem is lehetnek egyszerű szerződő partnerei a köztársaság többségét alkotó népnek, mert nincsenek egyforma jogi helyzetben. Dr Hock szerint az egyenlőtlen jogi helyzetet az okozza, hogy a köztársaság többségben levő népének megvan a maga jogi közössége, maga a köztársaság, a nemzetiségeknek viszont nincs ilyen jogi közösségük, tehát nem is lehetnek egyenrangú partnerek ahhoz, hogy egyszerűen megállapodást köthessenek egymással... Dr. Hocknak ez a megállapítása valóban vonatkoztatható minden köztársaságunkra. Egyedül Bosznia-Hercegovina esetében mutatkozik ellentmondás, ugyanis erről nem állapítható meg, hogy mely nép jogi közössége.

Ezzel kapcsolatban meg kell jelezni, hogy annak idején bizonyára a jogi közösségnek ez a hiánya alakította ki egyebek között a magyar nemzetiség körében is a vertikális szervezkedés eszméjét, ezek a törekvések azonban köztudomásúan a nacionalista megnyilatkozások felé vezették, s a közösségi eszmétől sok tekintetben eltávolították azokat, akik hívükké szegődtek. Dr. Hock nem ebből a szempontból veti fel a kérdést, és semmiféle igényt nem juttat kifejezésre a nemzetiségek jogi közösséggé tömörülése felé, hanem csupán felveti a kérdéseket az egyetemes egyenjogúsági probléma teljes tisztázása érdekében. Mert az árnyalatok tisztázása mindenképpen szükséges ahhoz, hogy valóban olyan törvények, olyan előírások születhessenek, amelyeknek a gyakorlatban is minden feltételük megvan arra, hogy valóban teljes mértékben valóra válhassanak, beleilleszkedjenek szervezetben mindennapi életünkbe.

Bizonyos, hogy nem lehet egyik napról a másikra olyan, mindenre kiterjedő, szinte aprólékos megoldásokat találni, amelyek biztosíthatják nem csupán a szabad nyelvhasználat, hanem az egyenjogú és egyenrangú nyelvhasználat gyakorlati érvényesülését is, és bizonyos az is, hogy kampányszerű akciókkal nemigen juthatunk közelebb a célhoz, hanem a nemzetiségi egyenjogúság és az egyenjogú nyelvhasználat mind teljesebb kibontakozásának mindennapi gyakorlatunk alapos tudományos tanulmányozáson nyugvó, szerkesztésére kell válnia. És ebben a tekintetben mindenképpen jó szolgálatot tesz dr. Hock Rudolfnak ez a tanulmánya is.

KOLOZSI TIBOR